

K novému českému překladu Majakovského revolučních poem

Jana Kitzlerová

(Praha, Česká republika)

V roce 2021 vyšel první díl nového překladu Majakovského poem do češtiny.¹ Do prvního svazku byly zařazeny poem intimní bez ohledu na rok jejich vzniku. Došlo tím k přehodnocení obvyklého dělení Majakovského tvorby na revoluční a porevoluční. Druhý, připravovaný svazek, který by měl vyjít v příštím roce, pak obsahuje poem, ve kterých Majakovskij propůjčuje svůj hlas revoluci. Majakovského verše byly z velké části (nebo alespoň jejich zásadní část) do češtiny zdařile přeloženy především Jiřím Tauferem (menší část pak Bohumilem Mathesiem): nabízí se tak otázka, proč vůbec znovu překládat Majakovského? A proč vlastně překládat i jeho revoluční verše v jednadvacátém století,² sedmdesát let po Jiřím Tauferovi, tedy v době diametrálně odlišné, než byla 50. léta 20. století? Následující text se na tuto otázku pokouší odpovědět a chce upozornit i na to, čeho si Majakovského čtenář může nad rámec oslavných slov věnovaných ruské revoluci povšimnout a co do značné míry ospravedlňuje nový překlad Majakovského revolučních poem v 21. století.

Majakovskij revoluci, podle svých vlastních slov, bez výhrady přijímá.³ Tento fakt z něj však ze dne na den nedělá jejího profánního barda,⁴ tupě hlásajícího její slávu, a neubírá to ani na kvalitě jeho veršů. Problematické však je, že po řadu desetiletí

1 MAJAKOVSKIJ, V. V.: *Poemy. Svazek I.* Přel. J. Kitzlerová – V. Frank. Praha: Academia, 2021.

2 K problematice, co vůbec znamená přeložit znovu Majakovského do češtiny, srov. KITZLEROVÁ, J.: *Překlad Majakovského poezie jako hledání hranic (nejen) dvou jazykových systémů.* Svět literatury, 2020, č. 62, s. 97–107.

3 Srov. Majakovského slova: „Přijímat nebo nepřijímat? Taková otázka pro mne [...] neexistovala. Moje revoluce.“ V překladu J. Taufera, MAJAKOVSKIJ, V.: *Spisy I.* Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1956, s. 31.

4 Hluboko po revoluci, v roce 1923, ostatně vzniká jedna z velkých milostných Majakovského poem *O tom*, jejíž název Zdeněk Mathauser označuje explicitně za „krycí“ (ve smyslu „O tom“ = „o lásce“), viz MATHAUSER, Z.: *Báseň na dosah eidosu.* Praha: Univerzita Karlova, 2005, s. 159.

byla značná část Majakovského porevoluční poezie čtena výhradně tímto prizmatem⁵ a v některých případech se tak děje dodnes, a to navzdory tomu, že se sám Majakovskij mnoho let po revoluci nechává slyšet: „Я — поэт. Этим и интересен. Об этом и пишу.“⁶ To, že se tedy revoluce ani po roce 1917 nestává hlavním a jediným hrdinou Majakovského poezie ostatně dotvrzuje i Z. Mathauser: „Jeho lyrický hrdina je vždy Básník Vladimír Majakovskij!“⁷

Majakovskij se nestává básníkem revoluce s jejím příchodem. To, že jeho předrevoluční tvorba vykazuje řadu revolučních znaků,⁸ a naopak jeho porevoluční verše nepostrádají značnou lyričnost⁹ lze dnes označit za badatelský konsensus. Majakovskij je bytostným revolucionářem, a jistě by jím byl i bez revoluce roku 1917. Nové přístupy, formy, posun¹⁰ a pohyb, to jsou axiomy Majakovského tvorby, ačkoliv, jak upozorňuje například M. Gasparov, Majakovského novátorství tkví spíše v neotřelém přístupu k již známým literárním postupům.¹¹ Majakovského tvorbu nelze snadno „zaškatulkovat“ a přiřadit jí jednoznačný přívlastek. Podobná

- 5 Značný podíl na „mediálním obraze“ Majakovského v českém prostředí měla i kontroverzní osobnost překladatele Jiřího Taufera, který byl jistě nucen pracovat s jinými východisky, srov. u Jiřího Taufera: „Tak především – uvědomění si sociální objednávky.“ TAUFER, J.: *Jak jsem překládal Majakovského*. In: O verši. Vladimír Majakovskij, Jak dělat verše. Jiří Taufer, Jak jsem překládal Majakovského. Praha: Československý spisovatel, 1951, s. 93. Ačkoliv společenskou objednávku jako závažný faktor pro pořízení překladu nelze *a priori* odmítnout, je třeba konstatovat, že dnešní společenská objednávka je zcela jistě odlišná oproti 50. létům 20. století, ve kterých překládal Jiří Taufer. K problematice společenské objednávky jako jednoho z faktorů motivace překladu srov. HRDLIČKA, M.: *K zaměření uměleckého překladu na čtenáře*. In: Literární překlad a komunikace. Praha: FF UK, 2003, s. 11.
- 6 Srov. u МАЯКОВСКИЙ, В. В., *Я сам*, Москва 1922, citováno u SUBBOTIN, A.: *Majakovskij skvoz' prizmu žanra*. Moskva: Sovetskij pisatel', 1986, s. 315.
- 7 Srov. zvláště MATHAUSER, Z.: *Umění poezie. Majakovskij a jeho doba*. Praha: Československý spisovatel 1964, s. 167.
- 8 Srov. výrok R. Jakobsona k rysům obsaženým v předrevoluční poemě *Oblak v kalhotách*. Viz JAKOBSON, R. O.: *O generaci, která promrhala své básníky*. In: Poetická funkce. Jinočany: H&H, 1995, s. 696.
- 9 Srov. např. vyjádření Z. Mathausera, mimo jiné i k jedné z porevolučních poem (*Člověk*): „A což zapomenout nad Majakovským na všechny metry ‚konkretizací‘ a ‚generalizací‘ a brát jeho *Flétnu páteř* a *Člověka* nakonec takové, jaké jsou, jako jedna z nejskvělejších děl milostné lyriky ve světové poezii...“ MATHAUSER, Z.: *Umění poezie. Majakovskij a jeho doba*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 95. K názvu porevoluční poem *O tom* viz MATHAUSER, Z.: *Báseň na dosah eidosu*. Praha: Univerzita Karlova, 2005, s. 159. Že poema *O tom* je skutečně o lásce, není sporu, srov. dále KITZLEROVÁ, J.: *Básník lásky, bolesti a vzdoru*. In: MAJAKOVSKIJ, V. V.: *Poemy, Svazek I*. Praha: Academia, 2021, s. 193–215.
- 10 To, že byl pro Majakovského posun a pohyb v umělecké oblasti zcela samozřejmý a nezbytný, dokládá např. ve svých vzpomínkách L. Ginzburg: „Спрашивает Маяковского, как ему «Спекторский». Маяковский плечами передернул: «Спектор-ский“?.. Пятистопным ямбом писать... За что боролись?..“ GINZBURG, L. Ja.: *Zapisnyje knižki, Vospominanija, Èsse*. Sankt-Peterburg: Iskustvo-SPB, 2002, s. 16.
- 11 Srov. GASPAROV, M. L.: *Izbrannyje trudy*. Tom I. Moskva: Jazyki russkoj kul'tury, 1997, s. 384.

snaha o generalizaci Majakovského tvorby (a možná i samotného autora) je vlastně pozůstatkem dob minulých, kdy byly čtenářům Majakovského podsouvány vybrané verše, a to často i s návodem, jak je číst. Ačkoliv byly pro druhý svazek nového českého překladu vybrány poem, ve kterých již revoluce zaznívá „z plna hrdla“, je potřeba poukázat na řadu aspektů, které by mohly přispět k redefinici Majakovského poezie a odstranění dominance přívlastku „revoluční“ (čti tendenční) v chápání českého čtenáře.

Pro druhý svazek českého překladu tak bylo vybráno sedm poem, které lze námětově označit za veřejné, nebo chceme-li revoluční: je to *150 000 000* z let 1919–1920; *IV. internacionála* a *Pátá internacionála*, obě publikovány v roce 1922; poema *Vladimir Iljič Lenin* z roku 1924, napsaná v přímé reakci na Leninovu smrt v tomtéž roce; *Létající proletář* s datací do roku 1925; *Správně!* (1927);¹² a konečně poema *Z plna hrdla*,¹³ která vyšla na přelomu let 1929–1930, tedy těsně před Majakovského smrtí, a je často označovaná jako nedokončená.

Před překladatelem Majakovského „angažovaných“ poem v 21. století stojí rozhodnutí nejen jak číst a interpretovat Majakovského revoluční verše, ale především čeho si nad rámec oslavných strof revoluce všimát především, aby nezůstalo upozaděno něco z bohaté Majakovského obraznosti, přebujelé metaforičnosti či dalších signifikantních rysů jeho poezie. Slovy Zdeňka Mathausera: „V pořijnové poezii Majakovského se naplno rozvinuly rysy, které byly v dosavadní jeho tvorbě jen v zárodečném stavu – tzv. laboratornost, obnažování tvůrčího procesu, zdůraznění literárních motivů, prvek literární parodie atd.“¹⁴

V porevoluční Majakovského tvorbě se jistě změnila témata.¹⁵ Výraznou změnou je však právě to, co Mathauser nazývá „laboratornost“. Majakovskij ve své porevoluční poezie začíná aktivněji než kdy dříve používat postupy, které jsou spíše zmiňovány v souvislosti s neslovesnými druhy umění, jako je výtvarný kubismus či konstruktivismus.¹⁶ Majakovskij tak čím dál častěji bezprostředně na faktuře svých veršů ukazuje, jak vzniká poezie. Čtenář je vtažen přímo do procesu tvorby (a často i s důrazem na výsledek sám: „Na haldy knih / za vitrínou / hruď přitisklá. / Moje /

12 Ve starším překladu jako *Správná věc*.

13 Ve starším překladu jako *Plným hlasem*.

14 MATHAUSER, Z.: *Umění poezie. Majakovskij a jeho doba*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 168.

15 Ne však vždy výhradně. Již opakovaně jsme konstatovali, že například porevoluční poema *O tom* je poemou především o lásce, stejně jako poema *Člověk*.

16 Srov. MATHAUSER, Z.: *Umění poezie. Majakovskij a jeho doba*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 169. K tématu propojenosti Majakovského poezie a výtvarného umění pak: KITZLEROVÁ J.: *Principy futurismu a kubofuturismu v poezii raného Vladimíra Majakovského*. Svět literatury, 2018, č. 57, s. 37–48, dále též KICLEROVA, Ja.: *Meždu slovom i kartinoj. Kubofuturističeskije èksperimenty v poèzii V. V. Majakovskogo*. Struktury i funkcii. Issledovanija po rusistike, 2018, č. 3, s. 5–23.

jméno / plní poetické rubriky. / Mám radost – / to / práce má / slévá se / s prací / mojí republiky.“),¹⁷ skrze „obraz dělnosti“, jak jej Mathauser nazývá.¹⁸ U čtenáře tak může vznikat pocit, že se spolupodílí na vytváření díla samého, nebo se alespoň zevnitř přibližuje mentálnímu světu autora, sleduje, jak a kudy se vine nit jeho myšlenek. Ať je téma „sebeangažovanější“, u každého z nich můžeme sledovat, jak básník bere do rukou a ohledává zvolený motiv a jak jej nakonec jako básník-dělník¹⁹ opracovává. Pokud jsme o několik řádků výše uvedli, že Majakovskij začíná „aktivněji“ používat metody primárně spojované spíše s výtvarným uměním, zvláště pak proces obnažování, dekonstrukce uměleckých, v jeho případě především slovesných principů výstavby své poezie, komparativ byl použit především proto, že řadu těchto technik používá Majakovskij s úspěchem již ve své nejranější tvorbě.²⁰

Majakovskij byl jistě angažovaný autor; jeho verše, které vznikly po revoluci, však neztratily nic zásadního ze své vysoké estetické hodnoty. Jeho tvorba si uchovala svou metaforičnost, obraznost, lyričnost, a tak se i v poemách, jejichž tématem je revoluce ve svých nesčetných podobách a jejich hlavními protagonisty je kromě V. I. Lenina ruský/sovětský národ – velký a silný Ivan zachraňující potápějící se loď-Rusko –, setkáme často s jakýmsi pohledem z boku, který vypovídá o jejich autorovi možná více než některé teze literárních historiků. Právě těchto pohledů „z boku“ by si měl překladatel všimnat a doufat, že si jich povšimne i čtenář, protože právě ony mohou podpořit vznik odlišného pohledu na Majakovského poezii a přesvědčit i předpojatého čtenáře, že i v jednadvacátém století má smysl Majakovského překládat a hlavně číst.

Majakovskij sice věří v sílu proletariátu i v budoucnost komunismu („Proletariát / je nemotorný, vzbuzuje tíseň / u toho, / pro něhož je / komunismus past. / Pro nás / je to slovo / mocná píseň, / co může / i mrtvé k boji vyzvat, / nepřítel zmašť.“),²¹ uvědomuje si však i odvrácenou stranu revoluce a všech změn, které přináší („Dělnické / kolosy jsou nepřátelé tříd – / to je i můj nepřítel, / notorický, hrabivý. / Příkázali nám / pod rudým praporem / jít / léty práce / a dny podvýživy.“)²² Reflektuje, jak hluboce

17 Z poem *Správně!* Uvedené ukázky z poem jsou citovány v novém překladu J. Kitzlerové a V. Franka, pokud není uvedeno jinak.

18 Srov. MATHAUSER, Z.: *Umění poezie. Majakovskij a jeho doba*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 170.

19 Právě toto je název jedné z Majakovského básní z roku 1918, ve které srovnává práci básníka a dělníka.

20 Srov. u STAPANIAN, J. R.: *V. Majakovskij's "To Signs" (Vyveskam)—A Cubist "Signboard" in Verse*. *The Slavic and East European Journal*, 1982, č. 2, 26, s. 174–186. Dále též KITZLEROVÁ J.: *Principy futurismu a kubofuturismu v poezii raného Vladimíra Majakovského*. *Svět literatury*, 2018, č. 57, s. 37–48, dále též KICLEROVA, Ja.: *Meždu slovom i kartinoj. Kubofuturističeskije eksperimenty v poezii V. V. Majakovskogo*. *Struktury i funkci*. *Issledovanija po rusistike*, 2018, č. 3, s. 5–23.

21 Z poem *Vladimir Iljič Lenin*.

22 Z poem *Z plna hrdla*.

nesouladné mohou být představy teoretiků revoluce s brutální praxí („Marx! / Před očima vstává / v rámu portrétovaných šedin. / Jak je / existence jeho / našim představám daleká! / Lidé / jen / na mramor hledí, / na v sádře / chladnouceho staříka.“).²³ Cítí, že staré Rusko je nenávratně ztraceno a vznik toho nového byl vykoupen krví obětí první světové války („Každá vesnice / je bratří mohyla, / města – / továrny na protézy. / Je konec –, / stoly / prohýbají se pokrytectvím. / Vítězstvím / prohýbající se stoly s květy. / Poslouchejte / hrobů břichomluvectví / a berlí kastaněty.“).²⁴ Ani v proklamovaném kolektivismu neopomíjí jedince, na rozdíl od řady jiných tendenčních autorů nezapomněl, že právě z jedince sestává masa lidu („Pomysleli si: / hned / dělo jak pec, / kýchne oheň, / ucítíš hnilobu, / pak jdi / a hledej človíčka přec, / jdi, / vzpomeň jeho jméno, jeho osobu.“).²⁵ Jen tento jeden každý, semknut s ostatními v silný celek, může změnit svět („Jdeme konat hrdinské činy / třikrát těžší než božské byly ty, / když on tvořil svět, / a věcmi plnil prázdnoty.“).²⁶

Majakovskij však po celou svou tvůrčí dráhu předně věří v sílu a moc své poezie („Zbraně / nejmilejších / žánrů, všech typů / připraveny jsou / vyrazit s křikem do ulice, / ustrnula / kavalérie ostrovtipu, / pozvedla rýmů / naostřené špice.“)²⁷ a doufá v její nesmrtelnost („Verše stojí / těžce-olověné, / připraveny na smrt / i na nesmrtelnou slávu. / Poemy umlkly, / už jsou připravené, / hlavně namířených / zejících názvů. // Ať / za génii / jak zoufalá vdova / táhne se sláva / průvodem smutečným – / umřete jak vojíni, / umřete, má slova, / jako naši bezejmenní, / co spí spánkem věčným.“).²⁸ V neposlední řadě si je vědom i toho, že ani jeho pozice ještě za jeho života protežovaného a velebeného barda revoluce není neochvějná („A mně / agitprop / v zubech uváz, / ač měl bych / škrábat / romance o vás – / což výnosnější je / i v nádheře své nekompromisní. / Ale já / sám sebe / krotil, / přišlápnul / vaz / vlastní písni.“).²⁹

Proč tedy znovu překládat a českému čtenáři předkládat Majakovského revoluční poemy v 21. století? Některé důvody jsme se pokusili shrnout výše a doložili je příklady konkrétních Majakovského veršů. Zůstává totiž neoddiskutovatelným faktem, že ačkoliv Majakovskij – svými vlastními slovy: „Já, / celou svou / zvučnou sílu básníka / dám / útočící třídě!“³⁰ – vstupuje plně do řad revolučních bojovníků a lze ho považovat za skutečného básníka revoluce, zůstává také jedním z předních představitelů světové

23 Z poemy *Vladimir Iljič Lenin*.

24 Tamtéž.

25 Tamtéž.

26 Z poemy *150 000 000*.

27 Z poemy *Z plna hrdla*.

28 Tamtéž.

29 Tamtéž.

30 Z poemy *Vladimir Iljič Lenin*.

avantgardy a autorem, jehož kreativní a neotřelé zacházení s jazykem, jasně patrné i v jeho porevolučních verších, může oslovit i dnešního čtenáře.

Literatura:

- GASPAROV, M. L.: *Izbrannyje trudy*. Tom I. Moskva: Jazyki russkoj kul'tury, 1997. ISBN 5-7859-0009-2, 5-7859-0010-6, 5-7859-0011-4.
- GINZBURG, L. Ja.: *Zapiskyje knižki, Vospominanija, Ėsse*. Sankt-Peterburg: Iskusstvo-SPB, 2002. ISBN 5-210-01567-X.
- HRDLIČKA, M.: K zaměření uměleckého překladu na čtenáře. In: Literární překlad a komunikace. Praha: FF UK, 2003, s. 9–13. ISBN 80-86642-13-5.
- JAKOBSON, R. O.: *O generaci, která promrhala své básníky*. In: Poetická funkce. Jinočany: H&H, 1995, s. 690–714. ISBN 80-85787-83-0.
- KICLEROVA, Ja.: *Meždu slovom i kartinoj. Kubofuturističeskije ěksperimenty v poezii V. V. Majakovskogo*. Struktury i funkcii. Issledovanija po rusistike, 2018, č. 3, s. 5–23. ISSN 2228-2653; 2461-3541.
- KITZLEROVÁ, J.: *Básník lásky, bolesti a vzdoru*. In: MAJAKOVSKIJ, V. V.: *Poemy*, Svazek I. Praha: Academia, 2021, s. 193–215. ISBN 978-80-200-3220-1.
- KITZLEROVÁ, J.: *Principy futurismu a kubofuturismu v poezii raného Vladimíra Majakovského*. Svět literatury, 2018, č. 57, s. 37–48. ISSN 2336-6729.
- KITZLEROVÁ, J.: *Překlad Majakovského poezie jako hledání hranic (nejen) dvou jazykových systémů*. Svět literatury, 2020, č. 62, s. 97–107. ISSN 2336-6729.
- MAJAKOVSKIJ, V. V.: *Poemy. Svazek I*. Přel. J. Kitzlerová – V. Frank. Praha: Academia, 2021. ISBN 978-80-200-3220-1.
- MAJAKOVSKIJ, V.: *Spisy I*. Přel. J. Taufer. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1956.
- MATHAUSER, Z.: *Báseň na dosah eidosu*. Praha: Univerzita Karlova, 2005. ISBN 80-7308-091-5.
- MATHAUSER, Z.: *Umění poezie. Majakovskij a jeho doba*. Praha: Československý spisovatel, 1964.
- STAPANIAN, J. R.: *V. Majakovskij's "To Signs" (Vyveskam)—A Cubist "Signboard" in Verse*. The Slavic and East European Journal, 1982, č. 26, s. 174–186. ISSN 0037-6752.
- SUBBOTIN, A.: *Majakovskij skvoz' prizmu žanra*. Moskva: Sovetskij pisatel', 1986.
- TAUFER, J.: *Jak jsem překládal Majakovského*. In: O verši. Vladimir Majakovskij, Jak dělat verše. Jiří Taufer, Jak jsem překládal Majakovského. Praha: Československý spisovatel, 1951, s. 59–104.

About the author

Jana Kitzlerová

Charles University, Faculty of Arts, Department of East European Studies, Prague, Czech Republic

jana.kitzlerova@ff.cuni.cz

Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-SA 4.0 International (<<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.

